

Η εξασθένηση του Γαλλικού Κομμουνιστικού Κόμματος οφείλεται σε πολλές αιτίες. Μια από αυτές, η οποία μάλιστα επιτάχυνε την καθοδική του πορεία, ήταν η επιθυμία του να προσαρμόσει τον λόγο του στις προσδοκίες της μεσαίας τάξης.

Παρίσι, Ιανουάριος του 2014. Φτάνουμε στην έδρα του Γαλλικού Κομμουνιστικού Κόμματος (PCF), στην πλατεία Κολονέλ Φαμπιέν (1), για να ζητήσουμε στοιχεία για τα μέλη του. Πόσα είναι; Και, κυρίως, ποιοι είναι; Σύμφωνα με όλους τους δείκτες, οι λαϊκές τάξεις έχουν ολοένα και μικρότερη παρουσία στα ηγετικά κλιμάκια της οργάνωσης. Τι συμβαίνει όμως στη βάση; Θεωρητικά, θα έπρεπε να είναι εύκολο να έχουμε μια απάντηση στο το ερώτημα. Από το 2009, το τμήμα «Κομματική Ζωή» συγκεντρώνει τις πληροφορίες που διαθέτει το κόμμα για τα μέλη του: ηλικία, φύλο, τόπο κατοικίας, κλάδο επαγγελματικής δραστηριότητας... Ωστόσο, ούτε λέξη για την κοινωνικοεπαγγελματική κατηγορία στην οποία ανήκουν. Γνωρίζουμε ότι το τάδε μέλος του κόμματος εργάζεται στον Γαλλικό Οργανισμό Σιδηροδρόμων ή στον τομέα της αεροναυπηγικής, όχι όμως και το εάν είναι στέλεχος ή εργάτης. Η έλλειψη ενδιαφέροντος για την κοινωνική θέση των μελών συνοψίζει με τον καλύτερο τρόπο μια τάση η οποία εντείνεται στους κόλπους του ΚΚΓ εδώ και τριάντα χρόνια: το ζήτημα της εκπροσώπησης των λαϊκών τάξεων, από κομβικό ζήτημα άλλοτε, έχει σήμερα μετατραπεί σε δευτερεύον.

Από την απελευθέρωση της χώρας από την γερμανική κατοχή έως τη δεκαετία του 1970, το ΚΚΓ μπορούσε να εμφανίζεται ως η φωνή της εργατικής τάξης, καθώς τα ηγετικά του στελέχη προέρχονταν κατά κύριο λόγο από τις λαϊκές τάξεις, ο Μορίς Τορέζ, ο ιστορικός ηγέτης του από το 1930 ως το 1964 ήταν ανθρακωρύχος. Ο Βαλντέκ Ροσέ, ο διάδοχός του, ήταν αγρότης, ο δε Ζακ Ντικλό, υποψήφιος στις προεδρικές εκλογές του 1969, όπου απέσπασε το 21% των ψήφων, υπήρξε μαθητευόμενος ζαχαροπλάστης πριν μετατραπεί σε επαγγελματικό στέλεχος. Το ίδιο συνέβαινε και σε τοπικό επίπεδο: Πριν γίνει δήμαρχος της Ομπερβιλιέ (1945-1953), ο Σαρλ Τιγιόν εργαζόταν ως εργάτης εφαρμοστής. Οι διάδοχοί του, Εμίλ Ντιμπούα (1953-1957) και Αντρέ Καρμάν (1957-1984), ήταν εργάτες, στο εργοστάσιο φωταερίου ο πρώτος και φρεζαδόρος ο δεύτερος. Καθώς το Κομμουνιστικό Κόμμα είχε επιλέξει την προώθηση στελεχών με ταπεινή κοινωνική καταγωγή στη σφαίρα της εξουσίας, την οποία μέχρι τότε νέμονταν οι εκπρόσωποι της αστικής τάξης, είχε κατορθώσει να αναστατώσει τη γαλλική πολιτική ζωή και την κοινωνική τάξη πραγμάτων. Ο λαϊκός χαρακτήρας της οργάνωσης εκλαμβάνόταν εκείνη την εποχή ως μια αναγκαιότητα, έτσι ώστε ο στόχος της χειραφέτησης των εργαζόμενων να εντάσσεται άμεσα στις πρακτικές του κόμματος.

Η βάση του ΚΚΓ υπέστη ένα τρομερό πλήγμα από τις οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές που υπέστησαν οι λαϊκές τάξεις από τη δεκαετία του 1970. Όταν ο κόσμος των εργατών βρέθηκε αντιμέτωπος με την εργασιακή επισφάλεια και την αύξηση της ανεργίας, έχασε την κοινωνική συνοχή του. Ωστόσο, η κρίση του κόμματος δεν μπορεί να αποδοθεί σε μια υποθετική εξαφάνιση των εργατών, οι εργάτες εξακολουθούν ακόμα και σήμερα να αποτελούν σχεδόν το ένα τέταρτο του ενεργού πληθυσμού, ενώ η μείωση του αριθμού των μελών του ΚΚΓ ακολούθησε πολύ πιο γρήγορους ρυθμούς από εκείνους με τους οποίους πραγματοποιήθηκε η διάβρωση της εργατικής τάξης. Το 1975, υπήρχαν στη Γαλλία 8.200.000 εργάτες, ενώ το 1999 υπήρχαν ακόμα 7.000.000, τη στιγμή που -εντωμεταξύ- το ΚΚΓ είχε χάσει περισσότερα από τα μισά μέλη του, περνώντας από τις 500.000 στις 200.000. Επίσης, με την άνοδο που γνώρισε η τάξη των υπαλλήλων, νέες λαϊκές μορφές έκαναν την εμφάνισή τους, προερχόμενες από τον τομέα των υπηρεσιών. Αν και οι εργάτες και οι υπάλληλοι εξακολουθούν να αποτελούν την πλειοψηφία του γαλλικού ενεργού πληθυσμού, οι μεταβολές που επήλθαν στις συνθήκες ζωής τους (χωροταξικές, καθώς αναγκάστηκαν να μετακινηθούν σε μακρινά προάστια λόγω της κερδοσκοπίας στην αγορά κατοικίας και στις μειωμένες επενδύσεις σε κοινωνική κατοικία) και στην εργασία τους (αλλαγές στον καταμερισμό εργασίας), υπονόμισαν το πέρασμά τους στην πολιτική δράση.

Έτσι, η εξασθένηση του ΚΚΓ αντανακλά τις βαθύτερες κοινωνικές και πολιτισμικές αλλαγές που έχουν υποστεί οι λαϊκές τάξεις: εκφράζει την υποχώρηση του εργατικού κινήματος. Η παρακμή, η οποία σηματοδοτεί την εξάντληση μιας φάσης έντονης πολιτικοποίησης της γαλλικής κοινωνίας κατά την περίοδο που ακολούθησε τον Μάη του 1968, εξηγείται επίσης και από τις ανατροπές που συνέβησαν στην παγκόσμια τάξη πραγμάτων, κυρίως με την κατάρρευση του σοβιετικού μοντέλου, αλλά και από τις αλλαγές στο γαλλικό πολιτικό σύστημα, στο οποίο ο πρόεδρος της Δημοκρατίας απέκτησε τα τελευταία πενήντα χρόνια κυρίαρχη θέση, με παράλληλη σημαντική ενίσχυση του δικομματισμού.

Ουμανισμός και δημοκρατία στην καρδιά του «παρισινού Μανχάταν»

Ωστόσο, οι παραπάνω ερμηνείες δεν αφορούν το εσωτερικό του κόμματος και δεν αποδεικνύονται αρκετές. Θα ήταν απλουστευτικό να δούμε την παρακμή του ΚΚΓ μονάχα κάτω από το πρίσμα μιας μηχανιστικής και δρομολογημένης εξέλιξης, από την οποία δεν θα μπορούσαμε να αντλήσουμε κανένα δίδαγμα.

Για να κατανοήσουμε την απομάκρυνση του ΚΚΓ από τις λαϊκές τάξεις και την εκλογική του κατάρρευση (από 15,3% στις προεδρικές εκλογές του 1981, έπεσε στο 1,9% στις αντίστοιχες του 2007), οφείλουμε να αναλύσουμε τις εξελίξεις που επήλθαν στον λόγο του κόμματος και στην οργανωτική δομή του. Από τη δεκαετία του 1980 –και κυρίως του 1990- το ΚΚΓ επιδιώκει να εκπροσωπήσει όχι πλέον μονάχα τις λαϊκές τάξεις, αλλά και ολόκληρη τη Γαλλία μέσα στη «*διαφορετικότητα*» της. Η ανάλυση της κοινωνίας που στηρίζεται σε ταξικούς όρους υποχωρεί και αντικαθίσταται από θεματικές όπως η «*συμμετοχή των πολιτών*» ή η «*επαναδημιουργία του κοινωνικού ιστού*». Όπως συνέβη στην περίπτωση του Μοντρέιγ, η κομμουνιστική ηγεσία των δήμων των εργατικών προαστίων υιοθετεί σε μεγάλο βαθμό τη θεματική του «*κοινωνικού αποκλεισμού*» στις «*υποβαθμισμένες συνοικίες*», επικυρώνοντας με αυτόν τον τρόπο την αποπολιτικοποίηση των προβλημάτων (2). Οι κομμουνιστές αιρετοί άρχοντες μετατρέπονται σε κήρυκες της «*τοπικής δημοκρατίας*», η οποία υποτίθεται ότι γεφυρώνει το χάσμα ανάμεσα στον πολιτικό κόσμο και στους «*πολίτες*».

Το -μαρξιστικής έμπνευσης- αρχικό πρόγραμμα του κόμματος αντικαθίσταται από μια ανθρωπιστική ρητορική, την οποία συμερίζεται σε μεγάλο βαθμό ο πολιτικός κόσμος και οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα των θέσεων που υιοθετήθηκαν το 1996 από το 29ο Συνέδριο του κόμματος: «*Συμμετοχή σε κοινές δράσεις, μοίρασμα, μετατροπή αγαθών σε κοινό κτήμα όλων, συνεργασία, παρέμβαση, διαβούλευση: αυτά τα προτάγματα αποκτούν μια πρωτοφανή ζωτικότητα, η οποία συμβαδίζει, αφενός, με τις προόδους της επανάστασης στους τομείς της τεχνολογίας και της επικοινωνίας και, αφετέρου, με τη στροφή της κοινωνίας προς περισσότερο πολύπλοκες μορφές, με την εξέλιξη της εργασίας, με την ανάγκη να τονωθεί η ιδιότητα του πολίτη, με τη δημιουργία νέων ανθρώπινων σχέσεων οι οποίες να σέβονται την αυτονομία των ατόμων...* ». Το συνέδριο που επέλεξε τον «*ουμανισμό και τη δημοκρατία*», «*την ανθρώπινη επανάσταση, την επανάσταση των πολιτών που διεκδικούν τη συμμετοχή τους στην κοινωνία, την επανάσταση της αλληλεγγύης*» για να δοθεί μια απάντηση στην «*απειλή από την οποία κινδυνεύει ολόκληρος ο ανθρώπινος πολιτισμός*», διεξήχθη για πρώτη φορά στην Ντεφάνς, στη συνοικία με τους ουρανοξύστες που αποτελεί την καρδιά του επιχειρηματικού κόσμου του Παρισιού και αποκαλείται συχνά «*παρισινό Μανχάταν*».

Δώδεκα χρόνια αργότερα, στο κείμενο θέσεων που προτάθηκε από το Εθνικό Συμβούλιο του ΚΚΓ ως «*κοινή βάση*» για το 34ο Συνέδριο του Κόμματος, η λέξη «*εργάτης*» εμφανίζεται μονάχα μια φορά. Οι εργάτες αποτελούν απλά μια κοινωνική ομάδα μαζί με πολλές άλλες: το ζητούμενο είναι να συσπειρωθούν «*οι εργάτες, οι τεχνικοί, οι υπάλληλοι, τα στελέχη, οι άνδρες και οι γυναίκες μισθωτοί όλων των επαγγελματικών κατηγοριών, όλοι όσοι βιώνουν την εργασιακή επισφάλεια, οι διανοούμενοι, οι μετανάστες χωρίς χαρτιά, οι άνεργοι, οι αγρότες, οι καλλιτέχνες δημιουργοί, οι φοιτητές, οι συνταξιούχοι, οι τεχνίτες*». Απορρίπτοντας τον εργατισμό, τον οποίο συνέδεαν με τον σταλινισμό, οι αντιπρόσωποι του ΚΚΓ έχουν την τάση να εγκαταλείπουν την προτεραιότητα που έδιναν στον ρόλο των

εργατών και των λαϊκών τάξεων μέσα στον πολιτικό αγώνα. Δεδομένου ότι παραμέλησαν τον προβληματισμό για τους ταξικούς συσχετισμούς και την οργάνωση της πάλης από τα ίδια ακριβώς τα υποκείμενα που υφίστανται την κυριαρχία, βρέθηκαν αναπόφευκτα αντιμέτωποι με δυσκολίες. Κυρίως όταν κλήθηκαν να λάβουν υπόψη την ανάδυση των νέων λαϊκών στρωμάτων, δηλαδή των υπαλλήλων του τομέα των υπηρεσιών και των απογόνων των μεταναστών εργαζόμενων, κυρίως από τις χώρες της Βόρειας Αφρικής.

Το εγχείρημα της ανανέωσης του γαλλικού κομμουνισμού περνάει μέσα από την αλλαγή της οργάνωσης του κόμματος. Μετά το 1990, οι μηχανισμοί επιλογής και εκπαίδευσης των στελεχών που προέρχονται από τις λαϊκές τάξεις εγκαταλείφθηκαν, αφενός λόγω της μείωσης του αριθμού των μελών και αφετέρου εξαιτίας της αμφισβήτησης των πρακτικών του δημοκρατικού συγκεντρωτισμού. Για παράδειγμα, οι «σχολές στελεχών» εξαφανίζονται ή χάνουν τον χαρακτήρα της λαϊκής εκπαίδευσης που διέθεταν (3). Η «πολιτική δημιουργίας κομματικών στελεχών» -ένα σύστημα επιμόρφωσης που ευνοούσε την ανάδειξη μελών που εργάζονταν ως εργάτες- ατόνησε σταδιακά. Στο εξής, για την ανανέωση του κόμματος γίνεται κυρίως λόγος για τη στροφή προς τις νεότερες ηλικίες και τις γυναίκες. Κι όταν τίθεται θέμα «τόνωσης της κοινωνικής ανάμιξης», η απάντηση που επιλέγεται δεν είναι ποτέ η ρητή προώθηση μελών που προέρχονται από τις λαϊκές τάξεις.

Τα κομματικά στελέχη που προέρχονταν από τις λαϊκές τάξεις και είχαν επιμορφωθεί στις κομματικές σχολές, αντικαταστάθηκαν από άτομα των οποίων η πορεία (σπουδές, επαγγελματική σταδιοδρομία, κομματική δράση) συνδέεται στενά με τον κόσμο της τοπικής αυτοδιοίκησης. Στη Γαλλία, ο σημερινός κομμουνισμός έχει αναδιαρθρωθεί και έχει εξασφαλίσει την επιβίωσή του περιστρεφόμενος γύρω από την τοπική αυτοδιοίκηση, κι όχι όπως συνέβαινε στο παρελθόν, γύρω από τα δίκτυα των συνδικάτων. Το 2013, από το σύνολο των μελών που είχε καταγράψει το τμήμα «Κομματική Ζωή», το 75% ανέφερε ότι εργάζεται στον δημόσιο τομέα και μάλιστα το 23% στην τοπική αυτοδιοίκηση. Το ίδιο φαινόμενο παρατηρείται και στην ηγεσία. Ο τελευταίος ηγέτης του κόμματος που προήλθε από τις τάξεις της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργασίας (CGT) (4) ήταν ο Ζορζ Μαρσέ, εργάτης εφαρμοστής, ο οποίος πριν αναλάβει την ηγεσία του κόμματος (1970-1994) υπήρξε επικεφαλής της ομοσπονδίας του Κλάδου Μετάλλου. Οι διάδοχοί του προέρχονται από την τοπική αυτοδιοίκηση. Ο Ρομπέρ Υ υπήρξε ο πρώτος αιρετός της τοπικής αυτοδιοίκησης που έγινε, το 1994, γενικός γραμματέας: δήμαρχος του Μοντινύ-λε-Κορμέιγ (ευρύτερο πολεοδομικό συγκρότημα του Παρισιού), νομαρχιακός και περιφερειακός σύμβουλος και, κυρίως, πρόεδρος της Εθνικής Ένωσης Κομμουνιστών και Δημοκρατών Αιρετών της τοπικής αυτοδιοίκησης. Η Μαρί Ζορζ Μπυφέ που τον διαδέχτηκε το 2001, εργαζόταν ως υπάλληλος στον δήμο του Πλεσί-Ρομπενσόν, ενώ στη συνέχεια εξελέγη αντιδήμαρχος σε έναν άλλο δήμο και στη συνέχεια περιφερειακή σύμβουλος στην Ιλ-ντε-Φρανς (το ευρύτερο πολεοδομικό συγκρότημα του Παρισιού, με 11 εκατομμύρια κατοίκους).

Όταν οι νέοι ηγέτες του ΚΚΓ περνούν από τον συνδικαλισμό, πρόκειται για τον φοιτητικό συνδικαλισμό. Η Μπυφέ ήταν μέλος του Εθνικού Γραφείου της Εθνικής Ένωσης Γάλλων Φοιτητών (UNEF). Όσο για τον Πιέρ Λοράν, γενικό γραμματέα του κόμματος από το 2010, υπήρξε ηγέτης της Ένωσης Κομμουνιστών Φοιτητών (UEC). Ο πτυχιούχος της Σορβόννης (οικονομικές επιστήμες), πρώην δημοσιογράφος και αρχισυντάκτης της «Humanité», συμβολίζει την ισχύ της οικογενειακής στράτευσης μέσα στον σημερινό γαλλικό κομμουνισμό. Πρόκειται για τον γιό του Πολ Λοράν, βουλευτή και επαγγελματικού στελέχους του κόμματος στις δεκαετίες του '70 και '80, αλλά και αδελφό του Μισέλ Λοράν, εθνικής εμβέλειας ηγετικού στελέχους, κομματικού υπεύθυνου για το Σεν-Σαιν-Ντενί (5). Τα νέα ηγετικά στελέχη γίνονται κομμουνιστές περισσότερο από οικογενειακή παράδοση και κληρονομιά τοπικών μηχανισμών, και λιγότερο επειδή βίωσαν τις ανισότητες μέσα στο χώρο της δουλειάς τους.

Η συγκεκριμένη εξέλιξη του ΚΚΓ εξηγείται επίσης και από το γεγονός ότι, καθώς τα επαγγελματικά στελέχη του δεν έχουν πλέον τη δυνατότητα να αμείβονται από ένα κόμμα του οποίου ο δυναμισμός

μειώνεται ολοένα περισσότερο, στρέφονται προς τα αιρετά αξιώματα, τα οποία, όχι μόνο τους εξασφαλίζουν τα προς το ζην, αλλά και τους επιτρέπουν επιπλέον να προσφέρουν ένα μέρος του μισθού τους στο κόμμα. Σύμφωνα με τον οικονομικό απολογισμό που παρουσιάστηκε στο συνέδριο, το 2013, η συμβολή των αιρετών της τοπικής αυτοδιοίκησης αντιστοιχούσε στο 46% των συνολικών οικονομικών πόρων του κόμματος (έναντι 26% για το Σοσιαλιστικό Κόμμα και 3% για το δεξιό UMP). Έτσι, παντού στη Γαλλία, τα ηγετικά στελέχη του κόμματος κλήθηκαν να ριχτούν στην αρένα των αυτοδιοικητικών εκλογών. Μέχρι εκείνη τη στιγμή υπήρχε μια έντονη διάκριση ανάμεσα στα στελέχη του κομματικού μηχανισμού και στους αιρετούς, τους οποίους τα στελέχη όφειλαν να «επιτηρούν» για να μην μετατραπούν σε «προύχοντες». Όμως, μετά το 1998, τα ηγετικά στελέχη των νομαρχιακών οργανώσεων έλαβαν την εντολή να είναι υποψήφιοι για τα νομαρχιακά συμβούλια. Χάρη στη συμμαχία με το Σοσιαλιστικό Κόμμα (6), πολλά στελέχη ανέλαβαν αξιώματα στα εκτελεστικά όργανα της αυτοδιοίκησης. Είχε ήδη δρομολογηθεί η μετατροπή των κομματικών στελεχών σε προύχοντες.

Οι επικοινωνιολόγοι κατευθύνουν τις προεκλογικές εκστρατείες

Το 1995, ο Ρομπέρ Υ είχε εκφράσει την επιθυμία του «να απελευθερωθούν από οποιαδήποτε καχύποπτη κομματική “κηδεμονία” οι αιρετοί άρχοντες οι οποίοι δεν οφείλουν το αξίωμα που κατέλαβαν μονάχα στους κομμουνιστές ψηφοφόρους, αλλά και σε ευρύτερα στρώματα που εκφράστηκαν μέσα από την καθολική ψηφοφορία» (7). Από εκείνη τη στιγμή, ακόμα και τα ανώτατα κομματικά στελέχη μπορούν να υποτιμούν το πολιτικό δυναμικό των στελεχών που υπάρχει στη βάση του κόμματος και να στρέφονται στους αιρετούς άρχοντες της τοπικής αυτοδιοίκησης και στα εγχειρήματα διαχείρισης της εξουσίας. Στη βάση, τα απλά μέλη βλέπουν να περιορίζεται ο ρόλος τους και να δίνεται προτεραιότητα στην εκλογική δράση. Τα νέα μέλη δεν παραμένουν για πολύ καιρό απλά μέλη: πολύ γρήγορα, τους ζητούν να θέσουν υποψηφιότητα στις δημοτικές εκλογές, με αποτέλεσμα να υπάρχει μια μόνιμη εξασθένιση της τοπικής κομματικής ζωής. Πόσω μάλλον που –καθώς στη Γαλλία οι αιρετοί έχουν τη δυνατότητα να συνδυάζουν περισσότερα από ένα αιρετά αξιώματα (8)– πολύ σύντομα αρχίζουν να παραμελούν τις κομματικές συνεδριάσεις. Στα γραφεία των νομαρχιακών οργανώσεων, ο ρόλος των «απλών» «εθελοντών» κομματικών μελών περιορίζεται, καθώς αντικαθίστανται από τους επαγγελματίες της πολιτικής (επαγγελματικά στελέχη, συνεργάτες του γραφείου των αιρετών, διοικητικό προσωπικό της αυτοδιοίκησης κ.λπ.). Έτσι οι κομματικές συνεδριάσεις πραγματοποιούνται συχνά κατά τη διάρκεια των εργασιμων ημερών και μάλιστα πριν από τις 6 το απόγευμα.

Όμως, οι αιρετοί άρχοντες έχουν τις δικές τους προτεραιότητες. Για να προετοιμαστούν για την επόμενη προεκλογική εκστρατεία, προσλαμβάνουν επικοινωνιολόγους. Καθώς δε τα ζητήματα της τοπικής αυτοδιοίκησης αποκτούν ολοένα και περισσότερο τεχνικό χαρακτήρα, περιστοιχίζονται από πτυχιούχους εξειδικευμένους στη δημόσια διοίκηση (9). Μπορούν πλέον να δίνουν μικρότερη σημασία, ή και να παραμελούν την επαφή τους με την κομματική βάση ή με τα μέλη των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών και να επιλέγουν να περιστοιχίζονται από επαγγελματίες, οι οποίοι προέρχονται από το ίδιο κοινωνικό περιβάλλον με αυτούς. Με αυτόν τον τρόπο, το κοινωνικό περιβάλλον των κομμουνιστών αιρετών αρχόντων χάνει την επαφή του με τους πολίτες και οι λαϊκές τάξεις διαδραματίζουν μικρότερο ρόλο στην τοπική πολιτική ζωή.

Η απομάκρυνση των κομμουνιστών πολιτικών υπεύθυνων από τις κοινωνικές ομάδες τις οποίες έχουν καθήκον να υπερασπίζονται, επηρεάζει και τις πρακτικές με τις οποίες πραγματοποιείται η πολιτική στράτευση και ασκείται η πολιτική. Για μεγάλο χρονικό διάστημα, το ΚΚΓ ήταν ο πρωτεργάτης μιας έντονης και πυκνής πολιτικοποιημένης κοινωνικοποίησης στις περιοχές όπου είχε έντονη παρουσία (στα «κόκκινα προάστια» αλλά και σε ορισμένες κοινότητες της υπαίθρου). Τα μέλη του ήταν η ψυχή ενός δικτύου «φιλικά προσκείμενων» οργανώσεων (Ένωση Γαλλίδων Γυναικών, Εθνική Συνομοσπονδία Ενοικιαστών, Κίνημα Ειρήνης, Αθλητική και Γυμναστική Ομοσπονδία της Εργασίας κ.ά.) αλλά και κομματικών πυρήνων που δραστηριοποιούνταν σε επίπεδο γειτονιάς ή επιχείρησης. Τις δεκαετίες '80 και

'90, στο βαθμό που η κομματική βάση συρρικνωνόταν και η ηγεσία εστίαζε τις προτεραιότητές της στα εκλογικά διακυβεύματα, η τοπική κομματική δράση του ΚΚΓ άρχισε να περιορίζεται σε δράσεις στο πεδίο της κοινωνίας των πολιτών. Εκείνη την εποχή, το κύριο μέρος των μαζικών δραστηριοτήτων επικεντρώνεται στη διοργάνωση εορταστικών και επετειακών συγκεντρώσεων, όπως οι παραδοσιακές συνεστιάσεις της 1ης Μαΐου και της 14ης Ιουλίου (επέτειος της Γαλλικής Επανάστασης).

Παγιδευμένο στη δεξιά στροφή του συμμάχου του, των Σοσιαλιστών

Οι κομμουνιστές αντλούν συμπεράσματα και διδάγματα από τη μειωμένη απήχηση των πολιτικών συγκεντρώσεων. Πόσω μάλλον που η εορταστική διάσταση που άρχισε να υπερισχύει στις μέρες μας αποτελούσε παραδοσιακά ένα δυνατό χαρτί του γαλλικού κομμουνισμού. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της γιορτής της «Humanité», η οποία προσέλκυε κόσμο πέρα από τις τάξεις του κόμματος. Έτσι, στο τοπικό επίπεδο, η κοινωνικότητα που αναπτύσσεται γύρω από τις κοινωνικές συναντήσεις χάνει τον πολιτικό της χαρακτήρα, καθώς οι σύλλογοι και οι δήμοι παίρνουν το πάνω χέρι στη διοργάνωσή τους, με τον ρόλο του κόμματος να υποχωρεί. Για παράδειγμα, στο Τρεπάν, ένα χωριό της Ωβέρνης, στην κεντρική Γαλλία, τρεις φορείς έχουν αντικαταστήσει το ΚΚΓ στη διοργάνωση των τοπικών εκδηλώσεων: ο Ουδετερόθρησκος Σύλλογος (10), η Επιτροπή Οργάνωσης Εορτών και η Λέσχη της Τρίτης Ηλικίας. Από τα πενήντα μέλη του κόμματος τις δεκαετίες του '60 και του '70, την δεκαετία του '90 είχαν απομείνει μονάχα δέκα, κυρίως συνταξιούχοι αγρότες. Συγκεντρώνονται πλέον μόνο μια φορά τον χρόνο, για την παράδοση της κάρτας μέλους του κόμματος. Τη συνάντηση οργανώνουν ο δήμαρχος -συνταξιούχος εκπαιδευτικός- και η γυναίκα του. Η συνεχής μείωση του αριθμού των εργατών γης και των βιομηχανικών εργατών, η απογοήτευση από τη συμμετοχή του ΚΚΓ στην κυβέρνηση [αρχικά επί προεδρίας Μιτεράν (1981-1984) και, στη συνέχεια, στην κυβέρνηση της «πληθυντικής αριστεράς» του πρωθυπουργού Λιονέλ Ζοσπέν, 1997-2002)], αλλά και η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, αποτελούν ένα σύνολο παραγόντων που εμποδίζουν τη διατήρηση της οργάνωσης, στην οποία από το 1920 συμμετείχαν πολλές γενιές κομμουνιστών. Λόγω της μη ανανέωσης των μελών του κόμματος, η προεδρία της κοινότητας -στην οποία κυριαρχούσαν οι κομμουνιστές από την εποχή του Μεσοπολέμου- χάθηκε το 2001.

Σε αυτήν την αγροτική περιοχή, τα στελέχη του ΚΚΓ εξελίχθηκαν σε αιρετούς της τοπικής αυτοδιοίκησης έχουν επικεντρώσει τις πολιτικές τους στα ζητήματα της τόνωσης της ζωντανίας των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών: στο εξής, το «κόκκινο φρούριο» αντικαθίσταται από κοινότητες στις οποίες προέχει η προώθηση και η τόνωση του ιστού των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών, χωρίς αναφορές στην υπεράσπιση μιας λαϊκής ή πολιτικής ταυτότητας. Στις αρχές του 2014, στο κύριο άρθρο της δημοτικής εφημερίδας του Μπουρμπόν-λ' Αρσαμπώ (2.500 κάτοικοι), ο κομμουνιστής δήμαρχος ευχαριστεί «τα μέλη των οργανώσεων και συλλόγων της κοινωνίας των πολιτών της περιοχής που εργάστηκαν για να στηρίξουν και να αναπτύξουν την τοπική δραστηριότητα. (...) Είτε είναι έμποροι, τεχνίτες, αγρότες, επιχειρηματίες, ελεύθεροι επαγγελματίες, μισθωτοί του ιδιωτικού τομέα ή δημόσιοι υπάλληλοι, ή απλούστατα συμπολίτες μας, οι κάτοικοι του δήμου μας αξίζουν ευχαριστιών κι ενθάρρυνσης».

Στο πρακτικό επίπεδο, η θεματική της πάλης των τάξεων χάνει την κομβική θέση που είχε για τα μέλη του κόμματος και παραχωρεί σιγά σιγά τη θέση της σε επιμέρους στοχευμένους αγώνες: αναδιανομή του πλούτου, φεμινισμό, περιβάλλον, παγκοσμιοποίηση, προώθηση της κοινωνικής «διαφορετικότητας» με την ενσωμάτωση και την κοινωνική άνοδο των Γάλλων πολιτών που είναι απόγονοι μεταναστών. Το ζητούμενο είναι λιγότερο να ενταχθεί κανείς στο ΚΚΓ στο όνομα της μελλοντικής σοσιαλιστικής κοινωνίας και περισσότερο η ένταξη σε ορισμένα θεματικά δίκτυα (εκπαίδευση, μετανάστευση, Ευρώπη κ.λπ.) που αναπτύσσονται με τις δικές τους ιδιαίτερες επιτροπές και τις ξεχωριστές τους εκδηλώσεις. Τα μέλη του κόμματος επιλέγουν τους τομείς στους οποίους θα αφιερώσουν τη δράση τους, χωρίς να ταυτίζονται απαραίτητα με το σύνολο του κομματικού μηνύματος. Ο καταταμαχισμός της πολιτικής στρατεύσης έρχεται σε αντίθεση με την κεντρική θέση που κατείχε το κόμμα και η μαρξιστική ιδεολογία

μέσα στον κομμουνιστικό κόσμο. Υπό αυτές τις συνθήκες, ορισμένα μέλη του κόμματος που προέρχονται από τις λαϊκές τάξεις στρέφουν το μεγαλύτερο μέρος της δράσης τους στον συνδικαλισμό, στην CGT, ενώ παράλληλα απομακρύνονται από το ΚΚΓ.

Άλλοι -συνήθως τα άτομα με το υψηλότερο επίπεδο σπουδών- συμμετέχουν στις δραστηριότητες της Attac, της Οργάνωσης για την Φορολόγηση των Χρηματοοικονομικών Συναλλαγών και για τη Δράση των Πολιτών. Ορισμένοι περιορίζονται αποκλειστικά στα καθήκοντά τους ως αιρετοί της τοπικής αυτοδιοίκησης. Στον πολιτικό χώρο που βρίσκεται στα αριστερά του Σοσιαλιστικού Κόμματος, το Κομμουνιστικό Κόμμα έχασε σταδιακά την κομβική θέση που κατείχε μέσα στα δίκτυα της πολιτικής στράτευσης.

Εντούτοις, μετά από μια μακρά περίοδο λήθαργου και γήρανσης, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια ανανέωση των δικτύων των μελών. Καταρχάς, το 2005, μέσα στο πλαίσιο της -νικηφόρας- εκστρατείας ενάντια στη συνθήκη για το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα και, στη συνέχεια, με τη δημιουργία του Μέτωπου της Αριστεράς, της προεκλογικής συμμαχίας που συστάθηκε το 2008 από το ΚΚΓ και άλλους σχηματισμούς της Αριστεράς. Για πρώτη φορά από το 1980, ο αριθμός των μελών που παρουσιάζει η ηγεσία του κόμματος έχει σταθεροποιηθεί γύρω στις 70.000 (11), ενώ έχει αυξηθεί ελαφρά και η αναλογία των μελών με ηλικία μικρότερη των 30 ετών. Η προεκλογική εκστρατεία για τις προεδρικές εκλογές του 2012 υπήρξε αφορμή για μια σημαντική κινητοποίηση των μελών του Κομμουνιστικού Κόμματος και των συμπαθόντων. Σε αυτές τις εκλογές, το ΚΚΓ υποστήριξε τον Ζακ-Λυκ Μελανσόν, ηγέτη του Κόμματος της Αριστεράς που συμμετέχει στο Μέτωπο της Αριστεράς, ο οποίος και απέσπασε το 11,1% των ψήφων. Ο Μελανσόν, ο οποίος προέρχεται από τις τάξεις του Σοσιαλιστικού Κόμματος, προχώρησε στη ριζοσπαστικοποίηση του πολιτικού λόγου του χώρου επιβάλλοντας μια στροφή στη θεματική των κοινωνικών ανταγωνισμών, τη στιγμή που οι προηγούμενες προεκλογικές εκστρατείες χαρακτηρίζονταν από μια προσπάθεια αποφυγής των κομμουνιστικών και αντικαπιταλιστικών αναφορών και από αντικατάστασή τους από ευφημισμούς.

Παρ' όλο που η στρατηγική του Μέτωπου της Αριστεράς ανέκοψε τις πτωτικές εκλογικές τάσεις στις προεδρικές εκλογές του 2012 και στις ευρωπαϊκές εκλογές του 2009 και του 2014, η πτώση του κόμματος συνεχίστηκε στις βουλευτικές εκλογές του 2012 και στις δημοτικές εκλογές του 2014, δηλαδή στις εκλογικές αναμετρήσεις όπου στην πρώτη γραμμή εμφανίστηκε περισσότερο το ΚΚΓ και λιγότερο το Μέτωπο της Αριστεράς. Αυτή η στρατηγική ανέδειξε με τον πλέον έντονο τρόπο το πρόβλημα της επιρροής των αιρετών της τοπικής αυτοδιοίκησης πάνω στον κομματικό μηχανισμό, καθώς και την εξάρτηση που έχουν αναπτύξει οι αιρετοί απέναντι στο Σοσιαλιστικό Κόμμα. Πράγματι, το Μέτωπο της Αριστεράς έχει προσδώσει στην πολιτική δράση του χώρου μια δυναμική η οποία είναι πολύ δύσκολο να συμβιβαστεί με τη συνέχιση της κλασικής θέσης για την ενότητα της Αριστεράς και τη συμμαχία του Σοσιαλιστικού Κόμματος με το ΚΚΓ. Εξάλλου, στις δημοτικές εκλογές του Μαρτίου του 2014 δημιουργήθηκαν ισχυρότατες τριβές μεταξύ του ΚΚΓ και του Μέτωπου της Αριστεράς, καθώς το τελευταίο είχε ταχθεί υπέρ της καθόδου αυτόνομων συνδυασμών στις μεγάλες πόλεις, οι οποίοι δεν θα συνεργάζονταν με το Σοσιαλιστικό Κόμμα από τον πρώτο κίονα γύρο. Επίσης, κατά τη διάρκεια των εκλογών παρατηρήθηκαν αντιδράσεις στους κόλπους του ΚΚΓ από τα νεότερα μέλη, τα οποία είναι αντίθετα με τη συνέχιση της συμμαχίας με το Σοσιαλιστικό Κόμμα. Αλλά, για τους αιρετούς της τοπικής αυτοδιοίκησης και για ένα μέρος της ηγεσίας του κόμματος, εξακολουθεί να αποτελεί προτεραιότητα η διατήρηση των δήμων που διοικούνται από κομμουνιστές δημάρχους χάρη στην υποστήριξη του Σοσιαλιστικού Κόμματος και η απόκτηση θέσεων αντιδημάρχου στις πόλεις στις οποίες επικράτησε η παράταξη της συμμαχίας σοσιαλιστών και κομμουνιστών. Βέβαια, ορισμένοι υποστηρίζουν ότι, με αυτή τους τη στάση, συμβάλλουν στην επιδείνωση των τάσεων παρακμής του κόμματος.

Απ' ό,τι φαίνεται, η εξεύρεση μιας ισορροπίας είναι μια δύσκολη υπόθεση για τα μέλη του κόμματος. Χωρίς αμφιβολία, οι αιρετοί της τοπικής αυτοδιοίκησης που προέρχονται από το ΚΚΓ τού επέτρεψαν να

διατηρήσει μια κάποια επιρροή στην πολιτική σκηνή της χώρας, παρά το γεγονός ότι η εκλογική απήχησή του σε εθνικό επίπεδο έχει πλέον καταρρεύσει. Επιπλέον, στο παρελθόν, οι δήμοι με κομμουνιστική δημοτική αρχή έπαιζαν κομβικό ρόλο στην εδραίωση της επιρροής του ΚΚΓ μέσα στις λαϊκές τάξεις: αποτελούσαν κέντρα διάδοσης των ιδεών του, οργανωτικές βάσεις για τα στελέχη του, αλλά και εστίες αντίστασης απέναντι στις πολιτικές και κοινωνικές ελίτ. Αν κάτι επέτρεψε στο παρελθόν την εδραίωση του ΚΚΓ μέσα στις λαϊκές τάξεις, αυτό δεν ήταν τόσο η μπολσεβικοποίηση της περιόδου 1924-1934, αλλά οι συμβιβασμοί του «δημοτικού κομμουνισμού», καθώς επίσης και η στρατηγική του Λαϊκού Μετώπου, όταν το ΚΚΓ είχε συμμαχήσει με το Σοσιαλιστικό Κόμμα (12), αυτόν τον «άσπονδο φίλο» κι «αδελφό εχθρό». Ωστόσο, μέσα στη σημερινή συγκυρία της δεξιάς στροφής που έχει πραγματοποιήσει το Σοσιαλιστικό Κόμμα, του επαγγελματισμού που απαιτεί η διοίκηση των φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης αλλά και της εξασθένισης των δικτύων της πολιτικής στράτευσης, αυτό που κάποτε αποτέλεσε το «ατού» του Κομμουνιστικού Κόμματος μπορεί να αποδειχθεί ότι στο εξής φρενάρει την ανανέωσή του.

1. (Σ.τ.Μ.) Η πλατεία φέρει το όνομα του «Συνταγματάρχη» Φαμπιέν, μέλους του ΚΚΓ και δράστη της πρώτης ένοπλης επίθεσης στη Γαλλία κατά των κατοχικών στρατευμάτων. Στη συνέχεια έγινε διοικητής της ταξιαρχίας του αντιστασιακού στρατού FFI-FTP στην ευρύτερη περιοχή του Παρισιού.
2. Βλέπε Sylvie Tissot, «L'invention des quartiers sensibles"», «Le Monde diplomatique», Οκτώβριος
3. Βλ. «Οι σχολές των κομματικών μελών στη Γαλλία», <http://monde-diplomatique.gr/?p=127>
4. (Σ.τ.Μ.) Η μεγαλύτερη και μαχητικότερη γαλλική συνδικαλιστική οργάνωση, προσκείμενη στο ΚΚΓ, χωρίς ωστόσο και να αποτελεί απόλυτο «ιμάντα μεταφοράς της κομματικής γραμμής» στην εργατική βάση.
5. (Σ.τ.Μ.) Νομός στο ευρύτερο πολεοδομικό συγκρότημα του Παρισιού, ο οποίος στο παρελθόν αποκαλούνταν «κόκκινος νομός». Σήμερα, είναι από τους φτωχότερους στη Γαλλία, καθώς έχει πληγεί από την αποβιομηχάνιση. Επίσης, μεγάλο ποσοστό των κατοίκων είναι Γάλλοι πολίτες μετανάστες δεύτερης ή τρίτης γενιάς.
6. (Σ.τ.Μ.) Το -πολύπλοκο- γαλλικό εκλογικό σύστημα επιτρέπει, εκτός από την αυτονόητη συνεργασία αυτοδιοικητικών παρατάξεων στον πρώτο γύρο, ακόμα και την αλλαγή των ψηφοδελτίων τις παραμονές του δεύτερου γύρου, με συγχώνευση των ψηφοδελτίων ενός από τους «δύο μονομάχους» του δεύτερου γύρου με κάποιο από τα μικρότερα ψηφοδέλτια που αποκλείστηκαν.
7. Robert Hue, «Communisme: la mutation», Stock, Παρίσι, 1995.
8. (Σ.τ.Μ.) Για παράδειγμα, βουλευτής-δήμαρχος-πρόεδρος του νομαρχιακού ή του περιφερειακού συμβουλίου, δήμαρχος- αντιπεριφερειάρχης, αντιδήμαρχος-νομαρχιακός και περιφερειακός σύμβουλος. Μάλιστα, καθώς η Γαλλία χωρίζεται σε 566 μονοεδρικές περιφέρειες, ο ασφαλέστερος τρόπος για να εκλεγεί κανείς βουλευτής είναι να έχει προηγουμένως εκλεγεί δήμαρχος του μεγαλύτερου δήμου της εκλογικής του περιφέρειας και ο καλύτερος τρόπος για να διατηρήσει την έδρα του είναι να συνδυάσει αυτά τα δύο αξιώματα με εκείνο του νομάρχη ή του περιφερειάρχη. Οι Γάλλοι Πράσινοι έχουν αναγάγει σε κομβικό στοιχείο του προγράμματός τους την κατάργηση της δυνατότητας συσσώρευσης περισσότερων αξιωμάτων.
9. Βλέπε Fabien Desage και David Guéranger, «Rendez-vous manqué de la gauche et de la politique locale», «Le Monde diplomatique», Ιανουάριος
10. (Σ.τ.Μ.) Καθώς η Καθολική Εκκλησία ήταν ανέκαθεν συνδεδεμένη με τη μοναρχία και προσπαθούσε να υποσκάψει ακόμα και τη συντηρητική αστική δημοκρατία που σύντριψε την Κομμούνια, η Τρίτη Γαλλική Δημοκρατία προχώρησε το 1905 στον απόλυτο διαχωρισμό Εκκλησίας και Κράτους, καθιερώνοντας την «ουδετεροθρησκεία» (laïcité) : απαγορεύεται αυστηρά κάθε ανάμειξη της θρησκείας στην κρατική ζωή (είναι αδιανόητο το μάθημα των θρησκευτικών στα σχολεία, η ανάρτηση εικόνων σε δημόσιες υπηρεσίες, ο θρησκευτικός όρκος, η χρηματοδότηση της Εκκλησίας από τον κρατικό προϋπολογισμό κ.λπ). Στο πλαίσιο της κόντρας που ξέσπασε τότε, οι Δημοκρατικοί ίδρυσαν ουδετερόθρησκους συλλόγους και οργανώσεις (laïques) για να περιορίσουν την επιρροή της Εκκλησίας μέσα στην κοινωνία, επικεντρωμένους στην κοινωνική δράση, στον πολιτισμό, στην άνοδο του μορφωτικού επιπέδου και στην

αλληλεγγύη. Πολλοί από αυτούς τους συλλόγους και οργανώσεις εξακολουθούν να υφίστανται μέχρι σήμερα.

11. Αυτός ο αριθμός των κομματικών μελών που έχουν πληρώσει τη συνδρομή τους στο κόμμα είναι περισσότερο ακριβής από τον αριθμό των 130.000 κομματικών καρτών που παρουσιάζεται από την ηγεσία του κόμματος.

12. (Σ.τ.Μ.) Τον Μάιο του 1936, η κυβέρνηση του Λαϊκού Μετώπου προώθησε πρωτοφανή για την εποχή μέτρα υπέρ των εργαζόμενων, με κορυφαίο την άδεια με αποδοχές.

Η τυραννία της έλλειψης δομής

Τον Μάιο του 1970, η Αμερικανίδα φεμινίστρια Τζορίν Φρίμαν, που είχε στρατευτεί στα κοινωνικά κινήματα, έδωσε μια διάλεξη για ορισμένα προβλήματα με τα οποία βρίσκονται αντιμέτωπες οι συλλογικότητες που επιθυμούν να χειραφετηθούν από τις ιεραρχικές δομές που συνδέονται με τα παραδοσιακά πολιτικά κόμματα. Το 2014, το κείμενο ξαναβρέθηκε στο προσκήνιο χάρη στους Γάλλους ακτιβιστές που αγωνίζονται ενάντια στην καταστροφή μιας ολόκληρης περιοχής από την ανέγερση του -περιττού- αεροδρομίου της Νοτρ Νταμ ντε Λαντ, οι οποίοι μάλλον πρέπει να βρίσκονται αντιμέτωποι με παρόμοιες δυσκολίες.

«Αντίθετα απ' ό,τι θα θέλαμε να πιστεύουμε, δεν υπάρχει καμία συλλογικότητα η οποία να στερείται δομής. Όποια κι αν είναι η φύση τους, οι ανθρώπινες ομάδες καταλήγουν πάντοτε να αποκτήσουν μια δομή. Η οργάνωσή τους μπορεί να αποδειχθεί περισσότερο ή λιγότερο εύκαμπτη, να αλλάζει με την πάροδο του χρόνου και να κατανέμει τα καθήκοντα, τους πόρους και την εξουσία με τρόπο περισσότερο ή λιγότερο εξισωτικό. Ωστόσο, η οργάνωση καταλήγει να παγιωθεί κι αυτό το φαινόμενο είναι ανεξάρτητο από τις ικανότητες, την προσωπικότητα και τις προθέσεις των ατόμων που εμπλέκονται και δραστηριοποιούνται στη συλλογικότητα: πρόκειται για ένα φαινόμενο αναπόφευκτο, από τη στιγμή που εμείς είμαστε άτομα με διαφορετικά ταλέντα, προδιαθέσεις και διαδρομές. Η απουσία δομής θα συνεπαγόταν την άρνηση να έρθουμε σε επαφή οι μεν με τους δε. Κάτι τέτοιο αποτελεί παραλογισμό για τις ανθρώπινες ομάδες.

Συνεπώς, η επιθυμία δημιουργίας ομάδων που θα στερούνται δομής μοιάζει με την επιθυμία απόκτησης απόλυτα αντικειμενικής ενημέρωσης (...) ή δημιουργίας μιας απόλυτα ελεύθερης οικονομίας. Η ιδέα μιας ομάδας με βασική την αρχή της απόλυτα ελεύθερης λειτουργίας και της απουσίας οποιασδήποτε παρέμβασης "από πάνω", μοιάζει τόσο ρεαλιστική όσο και η λειτουργία μιας κοινωνίας με βάση το "laissez faire", την απουσία οποιασδήποτε κρατικής παρέμβασης στην οικονομία. Στην πράξη, αυτή η φιλοδοξία αποτελεί το προπέτασμα καπνού πίσω από το οποίο καλύπτονται οι ισχυροί και οι τυχεροί για να επιβάλλουν την ηγεμονία τους, την οποία κανείς πλέον δεν αμφισβητεί. Αυτή η κυριαρχία ριζώνει πολύ ευκολότερα λόγω του ότι η διακηρυγμένη φιλοδοξία να καταργηθούν οι δομές δεν εμποδίζει την επανεμφάνιση των δομών με άτυπο τρόπο. Ακριβώς κατά τον ίδιο τρόπο που η φιλελεύθερη φιλοσοφία του "laissez faire" δεν εμποδίζει τους παίκτες που κυριαρχούν στην οικονομία να ελέγχουν τους μισθούς, τις τιμές και την κυκλοφορία των αγαθών στην αγορά: απλούστατα, αυτή η φιλοσοφία περιορίζεται στο να στερήσει από το κράτος αυτή τη δυνατότητα. Η απουσία δομής αποκρύπτει την εξουσία και -στο φεμινιστικό κίνημα- η ιδέα γοητεύει περισσότερο τα άτομα που διαθέτουν τα προσόντα για να επωφεληθούν περισσότερο από την κατάργηση της δομής (είτε πρόκειται για συνειδητές επιλογές, είτε όχι).

Για να μπορεί ο καθένας να εμπλακεί στη λειτουργία μιας ομάδας, (...) οι κανόνες με τους οποίους λαμβάνονται οι αποφάσεις θα πρέπει να χαρακτηρίζονται από διαφάνεια, και αυτό καθίσταται δυνατόν μονάχα όταν έχουν διατυπωθεί με σαφήνεια και με παγιωμένο τρόπο. (...) Συνεπώς, το ζητούμενο δεν είναι να επιλέξουμε μεταξύ δομής και απουσίας δομής, αλλά μεταξύ τυπικής και άτυπης δομής

Αρθρογράφος: Julian Mischi - Κοινωνιολόγος, ερευνητής στο γαλλικό Εθνικό Κέντρο Γεωπονικής

Έρευνας, συγγραφέας του «*Le Communisme désarmé. Le PCF et les classes populaires dans les années 1970*», Agone, Μασσαλία, 2014.

Μετάφραση: Βασίλης Παπακριβόπουλος

Πηγή: monde-diplomatique.gr